

3. Het recht op voedsel in België: het rapport dat FIAN indiende bij het VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele rechten

*Door Manuel Eggen,
Medewerker onderzoek en beleid bij FIAN Belgium en actief lid van de beweging Agroecology in Action.*

Van 17 tot 20 februari 2020 onderging België zijn vijfde periodieke evaluatie voor het VN-Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten (ESCR-Comité) in Genève. Bij deze gelegenheid hebben middenveldorganisaties de kans om parallelle rapporten te presenteren en zo de belangrijkste problemen en tekortkomingen van staten te belichten. FIAN maakte van de gelegenheid gebruik om te wijzen op de problemen met betrekking tot het recht op voedsel in België¹. Dit artikel vat de belangrijkste bevindingen samen.

GEBREK AAN WETTELIJKE VERANKERING VAN HET RECHT OP VOEDSEL IN BELGIË

Hoewel het recht op voedsel is verankerd in verschillende mensenrechtenverdragen die door België

zijn geratificeerd, waaronder het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (artikel 11), is het nog steeds niet expliciet opgenomen in de Grondwet en het Belgische wetgevende kader. In artikel 23 van onze grondwet zijn een reeks economische en sociale rechten vastgelegd (recht op werk, recht op huisvesting, recht op sociale zekerheid, enz.), maar wordt het recht op voedsel niet expliciet genoemd. Als gevolg hiervan wordt het recht op voedsel zelden ingeroepen in rechtbanken en hoven en zijn de verplichtingen met betrekking tot het recht op voedsel slecht geïntegreerd in het overheidsbeleid.

In 2014 diende de Ecolo-Groen groep een voorstel voor een kaderwet "ter verplichting van een effectieve uitvoering van het recht op voedsel door België" in bij het Federale Parlement². De doelstellingen van het wetsvoorstel waren in het bijzonder gericht op:

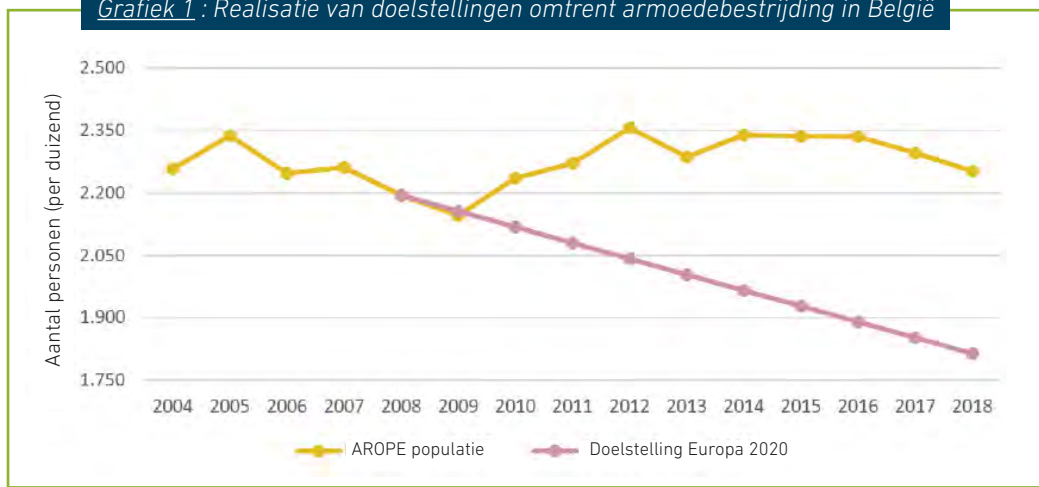
- het uitwerken van een nationale voedselstrategie op basis van breed sociaal overleg;
- de specificatie van verplichtingen inzake voedselhulp;
- het ondersteunen van duurzame voedselsystemen;
- de strijd tegen verspilling;
- het versterken van de voedingskwaliteit van voedsel en het recht op informatie van de consument;
- voorkomen dat de praktijken van Belgische actoren het recht op voedsel in ontwikkelingslanden schenden.

Helaas is dit wetsvoorstel nooit in het parlement besproken bij gebrek aan een politieke meerderheid. Het voorstel lijkt nu vergeten te zijn. Dit is duidelijk een gemiste kans om het recht op voedsel in België te bevorderen.

¹ Om ons volledige rapport te lezen, zie : <http://www.fian.be/FIAN-Belgium-presenteert-haar-schaduwrapport-aan-de-VN-Commissie-voor?lang=nl>

² DOC 54 0518/001. Zie: <http://www.lachambre.be/FLWB/PDF/54/0518/54K0518001.pdf>

Grafiek 1 : Realisatie van doelstellingen omtrent armoedebestrijding in België

Tabel 1 : Aantal mensen dat voedselhulp zoekt in België^A

2014	2015	2016	2017
225.549	273.121	300.526	311.205

A Belgisch nationaal rapport bij het VN-comité voor economische, sociale en culturele rechten.

ARMOEDE EN VOEDSELHULP

Volgens de Europese statistieken loopt ongeveer 20% van de Belgische bevolking een risico op armoede of sociale uitsluiting, en bevindt 5% (meer dan 575.000 inwoners) zich in een toestand van materiële deprivatie³. Deze mensen hebben te weinig middelen om in hun basisbehoeften te voorzien, zoals onderdak, energie, gezondheidszorg en voedsel. Het armoedeniveau stagneert al ongeveer vijftien jaar, ondanks de toezeggingen van België om tegen 2020 380.000 mensen uit de armoede en sociale uitsluiting te halen (in vergelijking met 2008).

Wat de voedselhulp betreft wijzen officiële gegevens over België op een zorgwekkende toename van het gebruik van voedselhulp in de afgelopen jaren (zie tabel). Deze situatie toont een tendens van onzekerheid van de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, waarschijnlijk als gevolg van de afbraak van het sociale vangnet en de bezuinigingsmaatregelen die werden opgelegd na de economische crisis van 2008. Vooral alleenstaande vrouwen met kinderen worden zwaar getroffen.

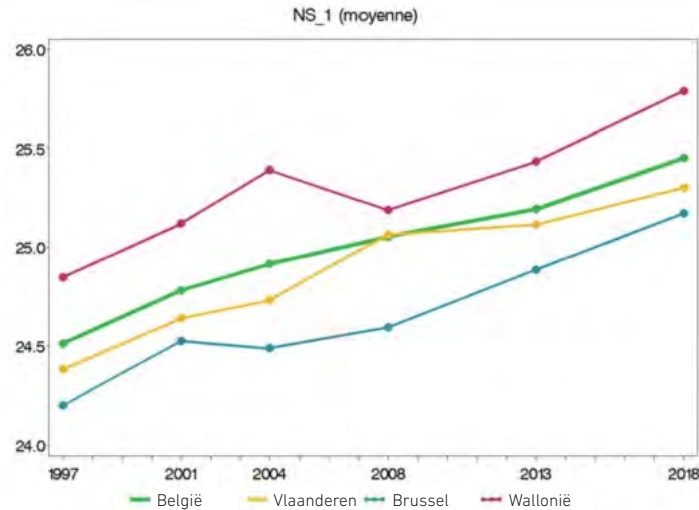
Voedselhulporganisaties schatten het aantal mensen die regelmatig beroep doen op voedselhulp in België op 450.000⁴. We weten dat deze situatie nog erger is geworden tijdens de lockdown en dat de aangekondigde economische crisis nieuwe risico's met zich meebrengt voor kwetsbare bevolkingsgroepen.

Op het terrein proberen diensten die voedselhulp aanbieden zo goed mogelijk aan de groeiende vraag te voldoen, maar er is een gebrek aan middelen en ze zijn voornamelijk afhankelijk van vrijwilligers

⁴ Federatie van sociale diensten.
<https://www.fdss.be/fr/concertation-aide-alimentaire/laide-alimentaire-en-belgique/>

³ EUROSTAT, SILC

Grafiek 2: Body mass index (BMI) onder de bevolking van 18 jaar en ouder, per geboortjaar en regio

(de diensten bestaan voor 70 % uit vrijwilligers). Bovendien klagen voedselhulpverenigingen regelmatig de slechte voedingskwaliteit aan van producten die met overheidsgeld worden gekocht alsook hun afhankelijkheid van schenkingen en onverkochte goederen. Mensen in een précaire situatie worden zo de vuilnisbak van de agro-industrie en "worden gevoed met de verspillings van de rijken en de overschotten van de industriële voedselproductie"⁵. Deze situatie werd overigens verder geïllustreerd tijdens de COVID-19-crisis. Zo werden met publieke middelen voorraden aardappelen teruggekocht die

5 Réseau Wallon de Lutte contre la Pauvreté (RWLP), "Les personnes précarisées sont la poubelle de l'agro-industrie", opinie gepubliceerd in Revue Tchak!, 29 april 2020. <https://tchak.be/index.php/2020/03/23/les-personnes-precarisees-sont-la-poubelle-de-lagro-industrie/>

de voedingsindustrie niet meer kon exporteren. Deze voorraden werden vervolgens royaal "geschonken" aan voedselbanken⁶.

Voor organisaties die vechten tegen armoede moet de prioriteit liggen op de structurele strijd tegen armoede en de overgang naar een duurzaam en inclusief voedselsysteem, in plaats van het creëren van particuliere, parallelle en stigmatiserende systemen voor de mensen in de meest précaire situatie.

6 • RTBF « Vingt-cinq tonnes de pommes de terre seront livrées chaque semaine aux banques alimentaires », 23 avril 2020. https://www.rtbf.be/info/economie/detail_vingt-cinq-tonnes-de-pommes-de-terre-seront-livrees-chaque-semaine-aux-banques-alimentaires?id=10487898
• Over voedselhulp, zie artikel nr. 4 door Anne Leclercq

ONDERVOEDING EN OBESITAS

Het recht op voedszaam voedsel realiseren betekent niet alleen toegang hebben tot voldoende voedsel. Voedsel moet ook geschikt zijn om een gezond leven te leiden. Helaas is er een alarmerende toename van overconsumptie en zwaarlijvigheid in België, waardoor het risico op niet-overdraagbare ziekten (hart- en vaatziekten, hypertensie, diabetes, bepaalde soorten kanker, ...) aanzienlijk toeneemt. De laatste gezondheidsenquête bij de Belgische bevolking toont een significante en lineaire stijging van het percentage van de bevolking met overgewicht in de afgelopen decennia. Overgewicht nam toe van 41,3 % van de bevolking in 1997 tot 49,3 % in 2018, terwijl obesitas 15,9 % bereikte in 2018 (vergele-

ken met 10,8 % in 1997)⁷. Vandaag is bijna een op de twee Belgen te dik.

Deze situatie is een direct gevolg van de evolutie van onze levensstijl en de steeds verder gevorderde industrialisering van onze voedingspatronen: fastfoodproducten, ultrabewerkte producten van slechte kwaliteit (te vet, te zoet en te zout).

Het is vooral zorgwekkend dat overgewicht en obesitas de meest kwetsbare segmenten van de bevolking onevenredig zwaar treffen. Er is bijvoorbeeld een verschil van bijna 20 punten afhankelijk van het opleidingsniveau (42 % overgewicht onder degenen met een diploma hoger onderwijs vergeleken met 61,8% onder afgestudeerden in het basisonderwijs en degenen zonder diploma)⁸.

In een poging om de trend te keren heeft België sinds 2005 verschillende voedings- en gezondheidsplannen opgesteld, zowel op federaal als op regionaal niveau. Maar de voortdurende verslechtering van de voedingsstatus van de bevolking toont aan dat deze plannen ondoeltreffend zijn gebleken om de plaag van junkfood te stoppen. Een van de belangrijkste redenen voor dit falen is de moeilijkheid om een

7 S. Drieskens, et al. (2018): Gezondheidsonderzoek 2018: Nutritional status. Brussel, België: Sciensano ; Rapportnummer: D / 2019 / 14.440 / 62

8 Voor meer informatie over de factoren die de toegang tot kwalitatieve voeding beïnvloeden, zie artikel nr. 5 door Jonathan Peuch.

alomvattende en coherente aanpak te ontwikkelen in het gefragmenteerde Belgische institutionele veld. Maar bovenal het feit dat dit voedingsbeleid in wezen vrijwillig blijft en niet bindend is voor de voedingsindustrie. Er is dringend behoefte aan de ontwikkeling van een ambitieus beleid, ter aanvulling van vrijwillige maatregelen met beperkende maatregelen voor de agrovoedingsindustrie (verbod op reclame, belastingen op junkfood, belastingvoordelen voor gezonde producten, verplichting om voedingsinformatie te verstrekken door de generalisatie van de nutri-score, etc.). Deze maatregelen worden aanbevolen door internationale instellingen, maar werden tot nu toe succesvol tegengewerkt door de lobby van de voedingsindustrie.

OVERGANG NAAR DUURZAME, LOKALE EN VEERKRACHTIGE VOEDINGSSYSTEMEN

De verwezenlijking van het recht op voedsaam voedsel voor iedereen zal niet gebeuren zonder een wereldwijde transitie naar een duurzamer en veerkrachtiger landbouw- en voedselsysteem dat in staat is om de sociale, klimaat en milieu uitdagingen van onze tijd het hoofd te bieden. In die zin drong professor Olivier De Schutter er tijdens zijn ambtstermijn als speciaal rapporteur van de Verenigde Naties voor het recht op voedsel (2008-2014) bij de staten aan om van industriële landbouw over te schakelen op duurzamere modellen, vooral agro-ecologie⁹.

9 O. De Schutter, " Agro-ecologie en het recht

Deze aanbeveling werd vervolgens overgenomen door zijn opvolger Hilarion Elver, maar ook door de belangrijkste internationale instellingen met betrekking tot voeding, zoals het Comité voor Wereldvoedselzekerheid en het FAO¹⁰.

Deze agro-ecologische transitie is bijzonder urgent in België, waar de industrialisering van de landbouw onze boer-innen en ons milieu grotendeels heeft vernietigd. De industriële landbouw heeft sinds 1980 68 % van onze boerderijen weggevaagd, en heeft altijd de schaalvergroting van boerderijen en de intensivering van de productie gestimuleerd. Tegenwoordig stelt de landbouw minder dan 1 % van de beroepsbevolking te werk, maar draagt ze voor 12 % bij aan onze uitstoot van broeikasgassen. Industriële landbouw is ook de belangrijkste oorzaak van de ineenstorting van de biodiversiteit en de vervuiling van het grondwater. En de Belgische voedingsindustrie wordt vaak geïllustreerd als het epicentrum van gezondheidsschandalen op Europees niveau (eieren besmet met fipronil, de Veviba-affaire, kippen met dioxine).

op voedsel", [A/HRC/16/49]

10 Zie bijvoorbeeld de tools die door de FAO zijn ontwikkeld om de agro-ecologische transitie van staten te ondersteunen : <http://www.fao.org/agroecology/home/fr/>

Luttes Paysannes

De COVID-19-pandemie heeft nog maar eens de kwetsbaarheid aangetoond van het geglobaliseerde agrovoedingssysteem, dat gebaseerd is op steeds langere toeleveringsketens. Op het moment dat dit artikel werd geschreven, vreesden internationale instellingen een nieuwe wereldwijde voedselcrisis, vooral in de armste landen¹¹. In België heeft de crisis al verschillende exportsectoren zwaar getroffen die vanwege de inperkingsmaatregelen hun (over)productie niet op internationale markten kunnen verkopen. Dit is vooral het geval

11 RTBF, "Coronavirus: op weg naar een wereldwijde voedselcrisis? », https://www.rtbf.be/info/societe/detail_coronavirus-l-onu-et-l-omc-mettant-en-garde-contre-un-risque-de-crise-alimentaire-mondiale?id=10472948

bij aardappelen en melk. De crisis vormt ook ernstige problemen voor veel boerderijen die van buitenlandse laagbetaalde seizoensarbeid afhankelijk zijn.

Deze crisis herinnert nog maar eens aan de urgentie om duidelijke en samenhangende politieke keuzes te maken ten gunste van de herlokalisering van onze voedselsystemen en de agro-ecologische transitie, zoals veel experts en maatschappelijke organisaties hebben aangekaart¹².

12 Zie het opiniestuk ondertekend door FIAN en 45 andere organisaties, " Le Covid-19 montre l'urgence de relocaliser dès maintenant les systèmes alimentaires ", Le Soir, 12 april 2020. <https://plus.lesoir.be/294025/article/2020-04-12/le-covid-19-montre-lurgence-de-relocaliser-des-maintenant-les-systemes>